

VOJVODINA TÖRTÉNETÉNEK VÁZLATA

A XVIII. SZÁZAD

(Hatodik közlemény)

Amint eddig is megállapítottuk, Vojvodina termő talaja és dolgos népe a különféle érdekcsoportok és uralkodó rétegek állandó marakodási tárgya volt. Évszázadok folyamán egymást váltották le különböző politikai csoportok s ha látszólag sokban eltérnek is egymástól, egy alapvonás valamennyinél könnyen fellelhető: a kíméletlen kiszípolozási hajlam.

A bécsi udvar a Vojvodinába települt szerbeket saját tulajdonának tekintette s politikai sakkhúzásaiban őket nem csak a külellességgel szemben használta, hanem a nemzeti öntudatra ébredő más nemzetiségek szabadságmozgalmainak letörésére is. Hogy ezek a nemzetiségi és vallási mozgalmak valójában gazdasági mozgalmak voltak és gazdasági felszabadulásra irányultak, magától érthető. Hiszen az uralkodó rétegek egymás közt épp oly véresen marakodtak a koncon, mint amilyen kíméletlenül elnyomták az alsó néposztályokat. Ilyenkor, ha úgy érezték, hogy a nép dühe és elégedetlensége céljaik elérésére felhasználható, nem resteltek nemzeti és vallási különbségek kihangsúlyozásával a népet mozgalomba vinni és úri érdekeikért lemészároltatni. A nemzetiségi mozgalmak idején a nép tényleg remélte, hogy siker esetén az újjá szervezendő országban a nemzet minden tagjának egyenlő jogokat és kötelességeket írnak elő s újjáéled az ősi közösség, amilyen „Szittyországából kijövetelkor” volt. Az ilyen, népi hangulatot kihasználó, de az udvarral és a többi uralkodni-vágyó réteggel szembehelyezkedő úri-osztály a harcot csak a saját osztályérdekeiért folytatta s mihelyt a nép győzelemre vitte ügyét, megfeledezett az adott ígéretek-ről és a néppel szemben úgy lépett fel, mint annak előbbi urai. Ez a magyarázata annak, hogy a Rákóczy-féle szabadságharc idején a mozgalom élén állott főurak csak a döntő ütközetek után álltak elő a teljes úrbéri jogok követelésével és gyakorlásával. A szerbek szerepe a magyarok Bécs elleni harcainak idején az volt, hogy a mozgalom hátbatámadásával elvegyék annak erejét. Érthető is, hogy a szerbek az udvar utasításainak engedelmeskedtek, hiszen Szerbiába való hazatérésüket csak a császári hadsereg sikereitől remélhették. Az udvarnak pedig em-

lített okokból okvetlen szüksége volt rájuk s ezért „ideiglenes” hazájukban a császári pátensek végtelen sorozatával akarta biztosítani nyugalmukat, melyet a vármegye köré csoportosuló magyar főnemesség állandóan veszélyeztetett. Igaz, hogy ezeknek a pátenseknek nem sok foganatjuk volt, mert a császárnak nem álltak rendelkezésre megfelelő végrehajtó eszközök, de az is igaz, hogy a szerbek bennük bizonyos jogi támaszt találtak önvédelmi harcukban.

A török veszély javarészének elhárítása után, a XVIII. század elején az osztrák bel- és külpolitika fordulópont-hoz érkezett. Ezt a magyar szabadságmozgalmak tapasztalatai is sietteték. Az uralkodó III. Károly, hogy egy általános forradalomnak elejét vegye, 1712-ben országgyűlést hívott egybe, amelyen hajlandónak mutatkozott a jobbágyság sorsán bizonyos reformokkal enyhíteni. A pestisjárvány miatt az országgyűlés szerteszéledt, mielőtt bármit is határozott volna. A következő országgyűlésig eltelt két év alatt a főuraknak sikerült megelőzniök a császár szándékának végrehajtását s az összeülő országgyűlésen „a rendek nem gondoltak többé arra, hogy a történelemfejlődés folyamán kedvezményezettebb jogállásba jutott rétegek ez állást megtartsák, még kevésbé arra, hogy szerencsétlen jobbágyaik helyzetén általában könnyítsenek. Ellenkezőleg a fősúlyt tevékenységükben a jobbágyok röghözkötésére, illetve a költözés megakadályozására s szököttéknek nevezett jobbágyok visszaadására helyezték.” (Acsádi: A magyar jobbágyság története.)

A jogaiban így megerősített főnemesség elsősorban biztosította magának a teljes adómentességet. Ezután kivonta magát a hadkötelezettség alól: csak akkor kellett hadbavonulnia, ha az országot kívülről támadták meg. Bevezette a vadásztilalmat. Végül, mikor az újjászervezett császári katonaságot el kellett helyezni, a parasztokhoz szállásoltatta be a katonákat, sokszor a lóval együtt s azok élelméről a parasztnak kellett gondoskodnia. Hogy a forma is meglegyen, az adott élelemért a parasztok a vármegyétől bizonyos összegű kártérítést kaptak. de a vármegye ezt a parasztoktól behajtott adóból fizette ki.

Időközben új népség került a főnemesség soraiba:

A törökök kitakarodása és a Rákóczy-birtokok elkobzása által óriási földterületek kerültek az államkincstár kezére, amelyeket ez az udvar kegyeltjei között osztott szét. Ezúton sok német főúr, katonatiszt, főpap és kolostor jutott földhöz, kik valamennyien emelték az úrbért és a robotot. Az uralkodó osztály belső összetétele megváltozott; idegen és elidegenedett birtokososztály alakult ki, mely a bécsi kormány által az egész birodalomra nehezedett

Az ország belpolitikai életét a protestantizmus kíméletlen üldözése, minden szabadabb gondolat elnyomása és a türelmetlen katolizáció jellemezte. A görögkeletiek erőszakos térítése kikezdte a szerbek türelmét is. Ugyanakkor semmi intézkedés nem történt a földművelés fejlesztése érdekében, a kulturális és gazdasági viszonyok megjavítására, a kereskedelem és az ipar felvirágoztatására. Az utak járhatatlansága miatt a külföldiek az országot elkerülték, a belföldiek pedig minden kapcsolatot megszakítottak egymással. A viszonyokra utal egyébként az is, hogy 1708—1711. között 310 000 ember halt meg pestisben. Az állattenyésztésről a földművelésre való hirtelen áttérés a föld hasznobérét 40 év alatt huszonötösrösré emelte. A magyar és szerb parasztság egyaránt a legnehezebb ígát vonta

Mindezek a körülmények 1735 elején nagy forrásokot eredményeztek. Bácskában, a Száva és a Maros mentén komoly felkelésekre került sor. Ápr. 5-én Péterváradon gyűléseztek a felkelők s megtagadták a vármegye és a kincstár iránti engedelmisséget. A mozgalomhoz Jankovác (Jánoshalma), Kupilyevó és Doroszlovó községek is csatlakoztak. Két hét múlva Katymáron kiverték a faluból a megyei végrehajtókat. Közben Békésmegye parasztsága is fegyvert fogott s kimondta, hogy „a rácot és a parasztembert nem bántja, csak a nemességet, a kereskedőket és a németeket”. Ennek visszhangjaként a szerbség is tömegesen kezdett csatlakozni és ápr. 27-én Szent-Endrén fellázadt az egész szerbség. A mozgalom élén Szegedinác-Jovánovics Péro állt és a forradalom komoly előjelei kezdtek mutatkozni. A bácskai szerbek élén álló Pavlovics Viszarion görögkeleti püspök közben Szegedre tette át székhelyét, hogy a lázadás

vezetőivel felvegye a kapcsolatot. Sajnos a császáriak Szegedinácot elfogták és kerékbetörték, katonaságát pedig a vármegye segítségével leverték. A retorziók ezúttal is borzalmasak voltak: a vezetőket kerékbetörték, a többit kemény büntetéssel sújtották.

A forrongó ország zűrzavarában az udvar a régi csel-szövésekkel igyekezett rendet teremteni: már a következő hónapban megerősítette a szerbek összes kiváltságait, közben provokátorjeivel súlyos nézeteltéréseket idézett elő a szerb egyházi emberek között, miáltal a szerbek ellenálló erejét jelentékenyen csökkentette.

Közben a határon leselkedő török sietett kihasználni a zűrzavart és sikeres támadásokkal egy-kettőre visszaszerezte a Duna és a Száva folyóktól délre fekvő tartományokat. Ez újból a Vojvodinára vált jelentőség-teljessé, mert ezáltal a szerb menekültek újabb tömeggel szaporodtak.

Ilyen állapotok uralkodtak Mária Terézia trónralépése idején Magyarországon. A császárnő hajlandónak mutatkozott a nép nyomorult sorsán segíteni, már csak azért is, hogy az állam pénzügyi és katonai erejének fenntartásához újabb forrásokat szerezzen. Ezt a népiskolák felállításával, különféle közigazgatási intézkedésekkel, utak javításával, a kereskedelem felvirágoztatásával akarta elérni és mindenben felvilágosult és szabadelvű szomszédja, Nagy Frigyes porosz király receptjeit utánozta. Máriát a szerb polgárság és papság egyrésze is támogatta, szándékai azonban a nemesség makacs ellenállásán meghiusultak. Ezek minden erejükkel ellenezték a népiskolák felállítását, és nyíltan kimondták azon félelmüket, hogy a tanult népet majd nem lehet úgy kormányozni, mint addig. Ellenezték az utak javítását, mert azáltal más vármegyéből jövő búza konkurenciát jelentett számukra. A vármegye segítségével államot csináltak az államban és minden császári intézkedést elszabottáltak.

Ezért II. József, az egyetlen felvilágosultabb Habsburg, már trónralépése pillanatában azt határozta, hogy a közigazgatást fogja átalakítani. Eltörölte a megyéket, a céheket és a jobbágyságot, bevezette a vallás- és sajtószabadságot, modernizálta az igazságszolgáltatást, igazságos földadó ki-

vetése céljából felméri a földet, népszámlálást rendelt el és véglegesítvén anyja intézkedését, bevonta a nemeseket is a közterhek viselésébe.

Sajnos mindezek az újítások ebben az időben korainak bizonyultak. A császár nem rendelkezett megfelelő eszközökkel, hogy újító terveit a nemesség ellenállása dacára is végrehajthatta volna, szövetségese, a városi polgárság pedig szintén nem nyújthatott hatékony segítséget a nagyszerű vállalkozáshoz. Maga a nép agóniában volt, szétszórtan, szervezetlenül, az urak rémítgetéseitől félve, nem jelentett komoly politikai tényezőt. II. József korán bekövetkező halála elég volt arra, hogy a nemesség a dolgokat a régi mederbe terelje és utódjával fokozatosan az összes reformokat visszavonassa.

Kiss Flórián

Temessétek el a halottakat

— Színmű a háborúról, amely holnap este kezdődik —

(A beográdi „Naša stvarnost” 1937. 9—10. számában közölt rész fordítása.)

1936 március 11-ikén került először bemutatásra a New-York-i 16-ik uccai színházban Irwin Shaw „Temessétek el a halottakat” című egyfelvonásos színdarabja. Március 12-ikén Irwin Shaw már egyike volt a legismertebb íróknak. És amikor április 19-ikén a színdarabot átvitték a New-York-i Broadway egyik legnagyobb színházába, a kritikusok Shaw-ot Amerika legnagyobb írói közé sorolták.

Irwin Shaw e színdarabja előtt még teljesen ismeretlen volt. 1936 elején, amikor megjelent kéziratával az „Új színház ligája”-nak irodájában, hogy részt vegyen azon a pályázaton, amelyet egy haladószellemű színdarabra hirdettek, Shaw csak egyike volt a kétszáz ismeretlennek. De munkája olyan tökéletes volt, hogy a bizottság, minden vita nélkül neki ítélte az első díjat.

Irwin Shaw ekkor huszonnégyéves volt.

*

A „Temessétek el a halottakat” című darab eseménye abban a háborúban történik, amely holnap kezdődik. Harc után a katonák elföldelik elesett bajtársaikat. De hatan az elesettek közül felkelnek sirjukból és kijelentik, hogy nem hagyják magukat eltemetni.

Izgalom a bajtársak között, izgalom a papok között, akik hiába igyekeznek őket beszéltetni, izgalom a vezérkarban, amikor ez a nemmindennapi eset híre oda eljut. Katonák, akik nem hagyják magukat eltemetni, súlyos csapás a hadseregre, az egész nemzetre. Az ország követeli, hogy valami történjék. A tábornokok megkísérik, hogy a katonákat rábeszéléssel, kéréssel, rendeletekkel engedelmessegre kényszerítsék, de ezek nem tángitanak. Nem hagyják magukat eltemetni.

Végre a kapitánynak mentő ötlete támad. Fel kell kutatni azokat — gondolja — akiknek legnagyobb befolyásuk van a hat engedetlen katonára: *asszonyokat*. Asszonyaikat: anyákat, nővéreket, menyasszonyokat. Asszonyokat — akiket ők szerettek és akik őket szerették.